

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ YAYINI, SAYI: 69
KONGRE VE SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ DİZİSİ: 2

ULUSLARARASI
YUNUS EMRE SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ

(Ankara, 7-10 Ekim 1991)

ANKARA, 1995

YUNUS'UN ÇAĞDAŞ YORUMCULARI

MUSTAFA İSEN*

Yunus Emre, yaklaşık yedi yüz yıldır Türk halkının gönlünde, dergâhlar-
da, tekkelerde son derece canlı bir biçimde yaşamaya devam ediyor. Buna kar-
şılık onu aydınımız geç sayılabilecek bir zamanda, ancak yirminci yüzyılın
başlarında fark etti. Bu tanışışın ardından da Yunus, her kesimde Türk aydı-
nının ilgi odağı olmaya başladı. Ona gösterilen yoğun alaka artarak günümü-
ze kadar geldi. Günümüzde ise bu değerlendirmeler uluslararası bir boyut
kazanarak, sürüyor.

Yunus'un, toplumun her kesiminden gelen farklı düşüncedeki aydınların
katılımıyla değerlendirilmesi Türk kültürü açısından çok sevindirici bir du-
rum. Zira çok sayıda değer sayılabilecek insan yetiştiren milletimiz, bunlara
sahip çıkma ve kıymetlendirme açısından bir takım sıkıntılarla karşı karşıya-
dır. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa Türk aydınının müşterek değerle-
ri yoktur ve aydınlar, pek az isimde birleşme sağlayabilmektedirler. Bu açıdan
bakılınca Yunus üzerinde varılan mutabakatın önemi daha da artmaktadır.
Oysa bu manzarayı biraz derinliğine inceleyecek olursak durumun, ilk bakış-
takinden farklı olduğunu göreceğiz. Ben bu bildirimde işte bu farklılıkları
gözler önüne sermek; bunları da sizlere, Yunus'u *akademik*, *mistik* ve *hüma-
nist* açıdan değerlendirenler olarak takdim etmek istiyorum.

Bilindiği gibi Yunus hakkında yukarıda ifade ettiğim çerçeve içinde çok
sayıda çalışma yapılmıştır. Burada ise bu çerçevenin en önemli temsilcileri
ele alınacaktır. Akademik değerlendirmeciler olarak Fuat Köprülü, Abdül-
baki Gölpınarlı ve Mehmet Kaplan; mistik değerlendirmeciler için Burhan
Toprak, Necip Fâzıl ve Sezai Karakoç; hümanist değerlendirmeci olarak da
Sebahattin Eyuboğlu ele alınıp incelenecektir.

Fuat Köprülü, Yunus Emre'nin kişiliğini, şiirlerini menkıbelerden çıkar-
ıp ilmî bir disipline kavuşturan kişidir. Denebilir ki Yunus'un hayatı, doğ-
duğu, yaşadığı, öldüğü yer ve yılların ortaya çıkarılması ve şiirleri üzerindeki
yoğun tartışmalar Köprülü ile başlamıştır.

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara-Türkiye.

Şüphesiz Köprülü'nün böyle bir araştırmaya yönelmesinde kendisinin de üyesi olduğu Türkçülük akımı müessir olmuştur. Genç Kalemler'le hız kazanan dilde sadeleşme hareketi, kendi görüşlerini tarihen destekleyecek bazı kişi ve eserlere ihtiyaç duyuyordu. İşte bunun sonucu olarak Köprülü, 1913 yılından başlayarak Yunus'la ilgili birkaç makale neşretti. Bu yazılar sözü edilen çevrelerde büyük yankı uyandırdı. Bu ilginin sonucunda da Köprülü, halk sûfiliğini ön plana çıkararak çalışmasını, *İlk Mutasavvıflar*'ı kaleme aldı. Bu çalışmada Yunus, İslamî tasavvuf anlayışını Türk zevki ve yapısına göre yeniden yorumlayan, sûfî düşüncüyü Türkleştirip, Türkçeleştiren Yesevî düşüncesinin bir takipçisi olarak karşımıza çıkar. *İlk Mutasavvıflar*'la mesele ilk defa ilmî bir seviyede ele alınmış olmakla birlikte başta Yunus'un doğum yeri ve yılı, ölüm tarihi ve mezarı bahsi çözümlenememiş, sadece bu konularda, bazı yorumlar yapılmıştır.

1930'lu yıllara kadar küçük makalelerle geçiştirilen Yunus çalışmaları, 1933 yılında daha sonra ele alınacak Burhan Toprak tarafından *Yunus Divanı*'nın neşriyle yeniden gündeme geldi. Ama bu çalışmayı akademik çalışmaların dışında değerlendireceğim için bu tasnif içinde A. Gölpınarlı'nın araştırmalarına değinmek istiyorum. Gölpınarlı, 1936 yılında *Yunus Emre-Hayati*'ni; 1943 yılında *Yunus Emre Divanı*'ni; 1948'de *Yunus Emre Divanı II, III*'ü; 1952'de *Yunus Emre'den Seçmeler*'i; 1961 yılında *Yunus Emre ve Tasavvuf*'u neşretti. Özellikle sonuncu eserinde Gölpınarlı, yeni bulunan belgelerin ışığında Yunus'un yaşadığı çağı, çağdaşlarını, mensup olduğu zümreyi, hayatını, mezarlarını ele alıp incelemektedir. Emre ve Emreler, Yunus'un ümmîliği, Yesevi ile alakası, dili, eseri, sanatı ve Yunus muakkipleri bu çalışmanın öteki bölümleridir.

Gölpınarlı, Yunus'un ümmîliği, yaşadığı coğrafi mekân, bağlı olduğu tarikat ve mezarı konusunda, yeni elde edilen belgelerin de katkısıyla Köprülü'den farklı yorumlar yapar. Ona göre Yunus ümmî değildir, Yesevîlikle de hiç alakası yoktur.

Akademisyen olmasına rağmen Yunus'u akademik değerlendirmelerin dışında ele alan merhum Kaplan, onun aktüel ve canlı bir konuma yükselmesinde en önemli rolü oynayan araştırmacıdır. Yunus'la doğrudan ilgili 23; içinde ondan bahis olan 102 yazı kaleme alan Kaplan, bu makalelerde onu; milletimizin kuruluşunda, yapısında ve millî kültürümüzün temelindeki rolü; İslamî düşüncenin ve İslam'ın insana bakış tarzının Yunus'taki tezahürü, fikri duygu planına yükselterek sunuşu ve çağdaş meselelere tuttuğu ışık açısından ele alıp yorumlar. Bu bakış açısıyla o, genç nesillere Yunus'un kapısını açmış ve onlar, Yunus'un mısralarındaki zenginlik ve güzellikleri Kaplan Hoca'nın işaretleriyle sevmişlerdir. Denebilir ki Yunus günümüz insanına bir ölçüde hemşehrisi Mehmet Kaplan vasıtasıyla ulaşmıştır.

1930'lu yıllara girilirken Türk aydını batıdaki örneklerine benzeyen bir takım mistik arayışlar içine girmişti. Bunlardan birisi de "hep içini yiyen delikanlı olan" Burhan Toprak'tı. Kendi ifadesiyle Yunus'u Alp Dağları'nda bir sanatoryumda Pascal okurken keşfeden Toprak, onu Türk orta çağının zirvesi ve "bizim Divinia Commedia'mız" olarak tanımlar. Toprak'a göre saz şairleri lüzumundan fazla sade, hatta bayağıdır. En güzelleri bile "made in persia" hissini veren divan şiiri örnekleri ise, onu kusturacak kadar öğrendirmektedir. Divan şairleri hain, yalancı, riyakâr ve gayr-i samimidir. Bunlara karşılık Yunus, ona doğduğundan beri hiç kimsenin hitabetmediği tarzda samimi ve içten hitabetmektedir.

Yunus'un şiirlerini; imandan önceki devre örnekleri; sathî teslimiyet devresi; şüphenin uyanmaya başladığı devre; şaşkınlık devri; tam ve hakiki inanış devri; ihtiyâr sanatkarın eserleri ve didaktik örnekler olmak üzere subjektif bir tasnife tabi tutan Toprak, metni kurarken ve şiirleri seçerken de bu tutumunu sürdürmüştür.

Aralarında Necip Fâzıl ve Peyâmi Safa'nın da bulunduğu bu mistik ekip, sözü edilen bakış açısını batıdan, daha çok da Mustafa Şekip aracılığıyla Bergson'dan devşirmekle birlikte, kendi bakış açılarını yerli kaynaklarla besleme ihtiyacını duymuşlar ve Yunus'a sığınmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Necip Fazıl'ın Yunus'u keşfetmesi daha da anlam kazanmaktadır.

Yunus'u farkedişini Burhan Toprak'tan da önce olan Necip Fazıl, 1926'da yazılan, Yunus'a adanmış bir şiirinde ona,

Beni de piştiğin ecza kabında

Kaynata kaynata buhara kalbet

diye seslenir. 1966 yılında ise *Yunus Emre* adlı bir tiyatro kaleme alır. Tiyatro eserinde artık mistik arayışlar içinde bir Necip Fazıl yerine, tasavvufu tanımış ve bu konuda belli kanaatleri oluşmuş bir Necip Fazıl'la karşılaşırız. Bu oyunda Yunus, Orta Asya'dan gelmiş ölümsüzlüğü arayan bir şehzâde olarak takdim edilir. Mağara, dağ ve âsâ gibi tasavvufta çok kullanılan sembollere bu oyunda dekoratif malzeme olarak yer veren yazar, Yunus hakkında anlatılan menkıbelerle onun şiirlerini belli meselelerle özdeşleştirerek kullanır.

Kolayca farkedileceği gibi Toprak ve Necip Fazıl'ın Yunus'u, akademisyenlerin özellikle F. Köprülü ve A. Gölpınarlı'nınkinden farklıdır. Onlar ya Yunus'u kendileriyle özdeşleştirmişler ya da Yunus'ta kendi yansımalarını bulmuşlardır.

Yunus'u benzer bir yaklaşımla ele alan bir başka araştırmacı-şair de Sezai Karakoç'tur. O, bu yüzyıllara taze bir ruh ve canlı yüreklerle uzanmamız,

bu dönemi kısır bakışla ve peşin hükümlerle incelemememiz gerektiğini vurguluyor. Karakoç'a göre bazı araştırmacılar 13. ve 14. yüzyılı bu çağların gerçeğini bulmak için değil de bir takım çarpık yorumlarla araştırmaktadırlar.

Israrla Yunus'un ekol adamı, hiç bir dar kadronun temsilcisi olmadığını belirten Karakoç, Yunus'la ilgili menkıbeleri, onlara mecazi anlamlar yükleyerek yorumlar. Çağdaş Türk aydınları içinde de bu yaklaşımıyla tektir. Karakoç'a göre Horasan, doğunun sembolüdür; dağ alıcı, hamlığı, işlenmemişliği, fakat orjinelliği ve kuvvetli bir tabiatı, sanat ve şairlik kabiliyetini temsil eder. Dağ, yalnızlığı, düşünceyi, rıyâzet ve murakabeyi sembolize etmektedir. Tapuk'un dergâhına kırk yıl düzgün odun taşınması ona daima elverişli ve sağlam müritler getirmesi olarak anlaşılmalıdır. Ayrıca kırk yıl hiç eğri odun getirmemesi, Yunus'un hep ideal çizgiler peşinde koştuğunun göstergesidir. Karakoç, Molla Kasım'ı ve şiirlerinin bir kısmını balıkların, bir kısmını insanların okumasını da mecaz olarak yorumlar.

1950'li yıllardan sonra Halikarnas Balıkcısı ve Sebahattin Eyüboğlu gibi isimler tarafından ortaya atılan Anadolu uygarlıkları görüşü de Yunus'u, Mevlânâ'yı ve Hacı Bektaş-ı Velî'yi kendilerine göre yorumladı. Bu görüşe göre Türk kültürünün kökenlerini Orta Asya'da aramak yanlıştı. Gerçek Türk kültürü tarih boyunca Anadolu'da yaşamış halkların, ulusların kültürlerinin senteziydi. Batı medeniyetinin temeli sayılan Yunan uygarlığı aslında Anadolu'da doğup gelişmişti. Türk kültürünün nicelik ve niteliğini belirlemek için ilkçağ Anadolu'su uygarlıklarına akılcı maddeci, pozitif bilime dayalı bir açıdan, hümanist bir tutumla yaklaşılmalıydı.

Yunus'u da bu akımın önde gelen isimlerinden biri Sebahattin Eyüboğlu benzer biçimde değerlendiriyor: "Selam olsun, Anadolu'nun orta yerinden, Türkiye halkının bağrından seslenmiş olan Yunus Emre'ye... Yüreğini, düşüncesini ezenlere karşı ezilenlerden yana koymuş Yunus Emre'ye... Sevgiyi, insanlığı yücelten, tanrılaştıran, tanrıyı alçak gönüllere, insanlığa, sevgiye indiren Yunus Emre'ye..."(Eyüboğlu, s. 1).

"Yunus'a göre bütün din kitaplarının bir tek anlamı olabilir olsa olsa, olmalıdır ya da: O da insanı insanla barıştırmak, insanı insan etmek, gerçekten kendini bilmek ve başkalarından ayırmamak. Hümanizmanın özü de budur işte..." (Eyüboğlu, s. 30).

Yunus'u yorumlayanlar içinde belli başlı bakış açılarını sunmaya çalıştım sizlere...Kuşkusuz sözü edilen tasniflere eklenmesi gereken daha epeyce isim var. Mesela mistik bakış açısı içinde Nurettin Topçu'yu mutlaka anmak gerekliyordu. Aynı şekilde akademik bakış açısı içinde de yeni isimler eklemek gerekecekti. Burada anılanların dışında Yunus'u değerlendiren başka bakış

açılarından da söz etmek elbette mümkündür. Mesela alevî-bektaşî düşüncesi, Nesimi, Hatayî, Fuzûlî, Pir Sultan Abdal, Kul Himmet, Virânî ve Yetimî yanında Yunus'u da büyük şairlerinden biri saymakta ve onu kendi düşüncelerine göre farklı yorumlamaktadır. Buraya yeni isimler eklenip çıkarılsa da sonuçta değişmeyen şey, Yunus'u günümüz aydınının farklı anlayıp farklı değerlendirdiğidir. Kısacası insanlar Yunus'u değil, onu kullanarak kendi düşüncelerini anlatıyorlar, kendi bakış açılarına Yunus'la yerel kimlik kazandırma gayreti içine giriyorlar. Kısacası, Yunus'ta neyi görmek istiyorlarsa onu görüyorlar.

Bu durumda ortaya bir ikilem, hatta onun da ötesinde Yunus adına bir zıtlıklar dünyası çıkıyor. Ama şunu unutmayalım; eski dönemlerin önemli sanat eserlerini, geçen yüzyılların ve çağımızın tecrübelerini dikkate alarak yorumlamak, insan düşüncesinin en tabîî hakkıdır. Bunu,

Her dem yeni doğarız bizden kim usanası

diyerek, bizzat Yunus da teşvik ediyor. Fakat yorumların da bir dayanağı olmak zorundadır. Birbirini nakzeden bu yorumlar, başta da ifade ettiğimiz gibi Türk aydınının üzerinde birleşildiği sanılan bir büyük ismin de nasıl paramparça görüldüğünün hazin ifadesidir. Aslında benzer konumdaki ulu kişilerin pek çoğunda olduğu gibi Yunus da kendisiyle ilgilenenlere ayna konumundadır. Ona bakanlar, Yunus'ta kendilerini görmekte dirler. Bu durumu Mevlânâ'nın,

Herkesî ez-zann-ı hod şûd yâr-ı men
Ez-derûnî men ne cust esrâr-ı men

beytini açıklarken Bursalı İsmail Hakkı ne güzel anlatıyor: “Nâlân olduğum cemiyetlerde mevcûd olan ecnâs-ı muhtelif ve esnâf-ı mütenevviadan her bir kes zann-ı fâsidi ve kıyâs-ı hâsidi yüzünden bana yâr oldu. Yani kimi benim feryâdımı mecâza haml edip şehvet-i hevâ ile bana kulak tuttu ve kimi dahi benim hâlimi mücerred zâhirde olan sıyt u sadâya taleb ve savtımdan sırrıma ve sûret-i hâlimden hakikatime intikâl etmedi”.

KAYNAKLAR

M. FUAT KÖPRÜLÜ, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İst.1919.

ABDÜLBAKİ GÖLPINARLI, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İst.1961

_____ , *Yunus Emre Risaâletü'n-Nushiyye ve Divan*, İst. 1965.

_____ , *Yunus Emre Divanı*, İst.1943.

ORHAN OKAY, "Yunus Emre'nin Çağdaş Bir Yorumcusu: Mehmet Kaplan" *Kaynaklar*, 5 (1987), s.5-11.

NECİP FAZIL KISAKÜREK, *Çile*, İst.

_____ , *Yunus Emre*, İst.1976.

SEZÂİ KARAKOÇ, *Yunus Emre*, İst.1977 (3. baskı).

SABAHATTİN EYÜBOĞLU, *Yunus Emre*, İst.1985.

AHMET YAŞAR OCAK, "Türkiye'de Yunus Emre Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme ve Yunus Emre Problemi", *Türk Yurdu*, 42 (1991), 8

BEŞİR AYVAZOĞLU, "Koca Yunus Nasıl Keşfedildi?", *Türkiye Gazetesi* 9-10-11-12 Eylül 1991.

MUSTAFA TATÇI, *Yunus Emre Divanı, İnceleme*, Ankara 1990.

Uluslararası Yunus Emre Semineri Bildirileri, 6-7-8 Eylül, İst.1971.